

SCHILLER VERA

Az ókori görög orvosok véleménye a csecsemők túlélési esélyeiről

A szerző nagyszámú ókori forrásra hivatkozva taglalja a csecsemők életbenmaradási esélyeit a terhesség időtartama és a szülés időpontja függvényében a korabeli szerzők szerint. Kutatásai szerint az Ókorban következetesen élt az a hit, hogy életre alkalmasok a hetedik, kilencedik és tizedik hónapban világra jött csecsemők, de halálra vannak ítélve azok az újszülöttek, akik a fogamzás utáni nyolcadik hónapban születnek. Arra a következtetésre jut, hogy a görög orvostudomány megfigyelései pontosak voltak, ha művelőinek elméletei nem is mindig állják meg a helyüket.

A szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy a görög tudomány véleménye szerint hány hónap, hét, illetve nap terhesség után születik meg az újszülött, és hogy mikor van esélye a babának arra, hogy életben maradjon.

A történet természetesen HIPPOKRATÉSSZEL kezdődik. HORÁNSZKY GYULA figyelemre méltónak találja a hangsúlyt, ami a *corpus* legősibb darabjában, az esküben már nyilvánvaló¹. Abban a korban, amikor az újszülöttek kitétele, az apothésisz vagy ekhtésisz az apák legegységesebb joga volt olyannyira, hogy a jóval később, AUGUSTUS idejében alkotó STRABON is csodálkozik még az *egyiptomiak* azon sajátosságán, amely szerint „*egyik fő törekvésük, hogy a megszületett gyerekeket mind felneveljék*”², az orvos a magzat életét is védi, ugyanis megesküszik arra, hogy „*egyetlen asszonynak sem ad magzatelhajtó méhgyűrűt*”.

Az orvosi eskü egyébként azt a munkamegosztást eredményezi – GRADVOHL EDINA következtetése szerint – hogy az orvosok és orvosnők gyógyítottak, magzat elpusztítására azonban csak akkor törekedhettek, ha a terhesség az anya életét veszélyeztette. A magzatelhajtás azonban teljességgel elfogadott tevékenység volt a szülésnél is segédkező bábák körében.³

A hippokratészi *corpus* néhány darabjában, „*A nyolchónapos magzatról*”, „*A táplálékról*”, „*Az izmokról*”, „*A gyermek természetéről*” című alkotásokban van szó az újszülöttekről, terhesség-időtartamokról.

Előzőleg az *epidauruszi* szentélyben maradt ránk olyan csodás eseményeket megőrző felirat, amely szerint öt évig tartó terhesség után adott életet egészséges újszülöttnek Aszklépiosz hatására az anya.³

A Hippokratész neve alatt fennmaradt művek ugyan nem egyetlen írótól maradtak ránk, de körülbelül kortárs, – az i. e. V.-IV. század fordulóján élő – orvostudománnyal foglalkozó szerzők művei. A különböző munkák között lehet ellentmondásokat találni, de a csecsemő születésének várható időpontját illetően a véleményük csaknem egyforma, bár tulajdonképpen háromféle álláspontot lehet benne megkülönböztetni.

Mindegyik ezzel foglalkozó mű hét hónaposnak nevezi a legkorábban életben maradó csecsemőket, és az is egyértelmű eleme a *corpus*nak, hogy tíz hónap terhesség után a legideálisabb a születés.

Az a véleménye „*A gyermek természetéről*” írójának, hogy tíz hónapnál hosszabb terhesség nem lehetséges, mert a magzatot az anyaméh 280 napnál tovább nem tudja táplálni, és ezért a terhesség hossza nem lehet ennél több.⁵

Azok a nők, akik úgy érzik, hogy terhességük nem tíz, hanem tizenegy hónapig tartott, azoknál későbbi volt a fogantatás ideje,⁶ illetve elmaradhat a vérzés a belek felfúvódása miatt is, amikor is lehetséges, hogy az anya a következő hónapban esik teherbe.⁷

Megállapítása szerint, amennyiben valamilyen oknál fogva nem tudja táplálni a méh a magzatot, vagy valamilyen külső esemény megszakítja a magzat és a köldökzsinór kapcsolatát, a gyerek megszületik.⁸

A hét hónap után világra jött gyermeket 182 naposnak (vagyis 26 hetesnek) mondja a „*Nyolc hónapos magzatról*”;⁹ és 210 nap után születettnek (30 hetesnek) „*A táplálékról*” és „*Az izmokról*” írásokban.¹⁰ A nyolc hónapra született gyermek soha nem marad életben, ugyanis súlyos betegség miatt születik meg ebben a hónapban a csecsemő.¹¹ Ha a betegséget az anya méhében túléli, és kilenc hónap után megszületik, akkor bár beteges lesz, életben marad.¹² Legéletképeesebbek azonban a tíz hónapra, egészen pontosan a 280 nap után született egészséges gyerekek.¹³

„*A nyolc hónapos magzatról*” és „*A gyermek természetéről*” című művekben a megfogant gyermek tekintetében nincs ellentmondás, bár ROBERT JOLY úgy véli, hogy nem egy szerző művei.¹⁴ „*Az izmokról*” nyilvánvalóan más álláspontot képvisel, Robert Joly szerint preszokratikus kozmológiát valló filozófus műve, amelyet később kapcsoltak a corpus-hoz, Horánszky Gyula szerint pedig három töredékből áll, és még az sem biztos, hogy ezek eredetileg egy könyvbe tartoztak.¹⁵ Amíg az előbbi két mű azt állítja, hogy egyedül a köldökzsinór táplálja a magzatot,¹⁶ addig az utóbbi úgy véli, hogy a gyermek az anya méhében szájon át szív táplálékot, bizonyítékul pedig azt hozza fel, hogy mind az emberi, mind az állati újszülött bélrendszere salakanyaggal van tele.¹⁷

„*A táplálékról*” pedig úgy látszik, ismét más szerző műve, (aki Robert Joly szerint egy HÉRAKLEITOSZ inspirációját követő filozófus, aki azonban a Cos-i orvosi iskola hatása alatt áll¹⁸) mert a hét hónapos magzatot 210 nap után születettnek, a kilenc hónapos gyermeket 270 nap után, a tíz hónapost 300 nap után világra jöttek mondja (némileg ellentétben azzal a kijelentéssel, hogy 280 napnál tovább nem tarthat terhesség). Igaz, hozzá teszi, hogy ezektől az időpontoktól lehet kisebb-nagyobb eltérés. A nyolc hónap után – mindig halállal végződő – születés időpontját pedig 240 nap utánra teszi.¹⁹

Az „*Izmokról*” azt is megmutatja, hogyan veszik észre a jövőző anyák, hogy mely időpontban eshetnek teherbe. Borzongás, remegés, hőhullám és bogyadtság az, ami megmutatja a hozzáértő nőknek és azoknak, akik vékonyak és nem petyhüdtek, ezt az időpontot.²⁰

A hippokratészi corpus egésze ismeri a hét- és kilenchrónapos szülést, és legbiztosabbnak a tizedik hónapos 280, illetve 300 nap utáni világra jövetelt tekinti. A corpus egésze egyöntetű abban is, miszerint a nyolc hónapra született csecsemők sohasem maradnak életben.

Az i. e. 384 és 322 között élt ARISZTOTELÉSZ írt többek között ugyanerről a témáról. A rá hivatkozó GELLIUS és CENSORIUS külön említik, hogy elfogadják a nyolchrónapos magzatok megszületésének lehetőségét is

Arisztotelész valóban azt írja, hogy „*hét, nyolc, kilenc, leggyakrabban azonban tíz hónapos terhesség létezik, néhány nő esetében pedig a 11 hónapot is elérheti.*”

Összefoglalása szerint a hét hónapos kornál hamarabb születettek soha nem maradnak életben, a hét hónaposak közül azonban sokan, jöllehet nagyon gyengék, olyannyira hogy gypajúba kell őket csomagolni és vannak közülük olyanok is, akiknek még a fül- és az orrjárataik is osztatlanok. Jó néhányan azonban mégis megerősödnek. A nyolc hónaposak életben-maradási lehetőségeit nagyon korlátozottnak minősíti ő is. Igaz, azt mondja, hogy Egyiptomban és másutt is, ahol a nők könnyen szülnek, a nyolc hónapra születetteket is fel tudják nevelni, de hozzá teszi, hogy itt még a „*γενομενα τερατωδη*”-k, a latin fordítás szerint *prodigium*-ok, vagyis a szörnyeknek tekint-

hető sérült újszülöttek is életben maradnak. Hellasz környékén a legtöbben elpusztulnak. Emiatt, ha valamelyik újszülött mégis életben marad, az asszonyok utólag revideálják a hónapok számát. A nyolcadik hónapos szülésbe egyébként nemcsak a magzat hal bele szerinte, de az anya is életveszélybe kerül. Arisztotelész a tizenegy hónapnál hosszabb terhességet minősíti a méh felfúvódása miatti félreértésnek, mint Hippokratész a tizenegy hónapos terhességet.²¹

PLUTARCHOSZ, aki i. sz. 46 és 120 között élt és HADRIANUS uralma idején (EUSZÉBIOSZ szerint) a *procurator Graeciae* címet is viselte több papi címe mellett, igyekszik összefoglalást adni ugyanerről a témáról.

Az i. e. V. század első felében alkotó EMPEDOKLÉSZ szerint a hét hónapra és a tíz hónapra született gyermek alkalmas arra, hogy felnőjön. TIMAIOSZ, (aki PÜTHAGORASZ tanaiba avatta be PLATÓNT), csak annyiban különbözik tőle, hogy ő kilenc hónaposnak nevezi az újszülöttet, nem az utolsó vérzés időpontját veszi ugyanis a kezdetnek, hanem az elsőt, amely a terhesség miatt elmaradt.

POLÜBOSZ (Hippokratész veje, aki a koszi orvosi iskolát apósa visszavonulása után tőle átvette), a karüsztoszi DIOKLÉSZ, aki az i. e. IV. század első harmadában működött orvosként Athénben, ismerte és használta Hippokratész műveit és az *empirikusok* (az i. e. III. században alakult orvosi iskola) a nyolcadik hónapot nagyon elerőtlenedett születésnek nevezik a gyengeség miatt, amely oly sok magzatot elpusztít. Teljes egészében úgy gondolják, hogy a nyolchónaposok nem nőnek fel, sohasem lesznek felnőttekké.

Polübosz külön szembeállítja a 182 és fél nap utáni (26 hetes) életképes magzatokat a nyolcadik hónapban születettekkel, akik úgy legyengülnek anyjuk méhében, hogy táplálni sem lehet őket, és így nem maradnak életben. Plutarchosz külön megemlíti a *matematikusokat* (ez egy Püthagoraszt követő irányzat), akik csillagjelekből bizonyítják, hogy a hetedik és tizedik hónapra születettek fényre valók, a nyolcadik hónapban születettek viszont elpusztulnak. Plutarchosz Arisztotelésznek és Hippokratésznek tulajdonítja azt az álláspontot, hogy a hetedik hónapban akkor születik meg a gyerek, ha a köldökzsinór hibája miatt nem jut táplálékhoz.²²

A magzat táplálkozásával kapcsolatban Plutarchosz három álláspontot ismertet. Az i. e. 460 környékén születő, csaknem száz évet megélt DÉMOKRITOSZ és a tanait továbbfejlesztő, i. e. 342 és 271 között élő EPIKUROSZ szerint a magzat a méhben szájon keresztül táplálkozik, éppen úgy, ahogy születése után az anya mellét szopja; az i. e. IV. században ZÉNÓN által alapított sztoikus iskola szerint a magzat a köldökzsinór által jut táplálékhoz; ALKMAION, Püthagorasz VI. századi személyes tanítványa szerint pedig egész testén keresztül.²³

Az ANTONINUS császárok idején a körülbelül i. sz. 130 és 180 között élő GELLIUS az „*Attikai éjszakák*” című művében azt mondja, hogy a legáltalánosabb vélemény szerint a gyerek ritkán a hetedik, de általában a kilencedik és leggyakrabban a tizedik hónapban születik. M. VARRO azonban úgy tudja, – Arisztotelészre támaszkodva – hogy néha az anya szülhet a nyolcadik, illetve tizenegyedik hónapban is.

Azután SABINUST idézi, aki Hippokratész-kommentárjában elmagyarázza, hogy a nyolcadik hónapban született gyermek kezdetben életképesnek látszik, de csakhamar meghal, nincs benne életerő.

Végül idéz egy érdekes példát, amely szerint egy római matróna, a férje halála utáni 11-edik hónapban szült gyereket és HADRIANUS – régi filozófusok és orvosok nézeteinek felkutatása után – azt a határozatot hozta, hogy a szülés a 11. hónapban is lehetséges, és így a gyerek apja törvényes leszármazottja.²⁴

Az i. sz. II. században élő *epheszoszi SZORANOSZ* – aki *Alexandriában* és *Rómában* élt és gyógyított TRAIANUS és Hadrianus uralkodása idején, és sok művet alkotott – bábáknak szóló tan-

könyvében szintén írt néhány idevonatkozó sort. A magzatot szerinte a köldökzsinór táplálja,²⁵ és a szülést a hetedik, kilencedik és tizedik hónapban mondja lehetségnek.²⁶

A szintén Hadrianus idején alkotó DIOGENÉSZ LAERTIOSZ szerint már Püthagorasz is hét, kilenc, és legyakrabban tíz hónap után gondolta, hogy a csecsemő élve születik.²⁷

Az i. sz. 238-ban íródott CENSORIUS-féle „Születésnap” viszont úgy tudja, hogy Püthagorasz kétféle terhességet ismertet, az egyiknél 210 nap után, (ez a hét hónapos terhesség), a másik szerint 274 nap után hagyja el a gyermek az anyaméhet (ez a tíz hónaposnak nevezett terhesség).²⁸ Ehhez azt teszi hozzá, hogy az i. e. V. század második harmadában élő THALÉSZT követő, de orvosi vizsgálatokat is végző *metapontiumi* HIPPON szerint a hetedikről a tizedik hónapig születhet meg egy gyerek. A *knidoszi* orvosi iskolát vezető EUOPHRON, Hippokratész ellenfele az egyedüli, aki a hét hónap utáni szülést kétségbe vonja. Minden tudós tagadja ezzel szemben, hogy a nyolcadik hónapban is lehetséges szülés, kivéve (Censorius szerint) DIOKLESZT és ARISZTOTELÉSZT, és hogy egyedül ARISZTOTELÉSZ fogadja el a tizenegyedik hónapot.²⁹ Censorius a *kháldeus asztrológusok* tanítását is kifejti, amely a hét, kilenc és tíz hónapra világra jött gyerekek születését különböző csillag-együttállásokkal magyarázza.³⁰ A magzat táplálkozásáról kétféle véleményt ismertet: ANAXAGORASZÉT, (PERIKLÉSZ i. e. 480 és 430 között Athénben élő természettudós barátját) és a legtöbb tudósét, akik szerint a magzat a köldökzsinóron keresztül kap táplálékot, valamint az előbb már idézett Hipponét és az *apollóniai* DIOGENÉSZÉT (ez az i. e. 440-430 körül virágjában levő bölcsész Anaxagorasz, és így Periklész kortársa), akik szerint pedig a meg nem született gyermek a hasüregben egy nyúlványon keresztül szív magába táplálékot, mint később az anya melléből.³¹

Érdekes példa az, amelyet HÉRODOTOSZ mutat be i. e. 491-ben a *szpartai* DÉMARATOSZ-szal kapcsolatban. Őt politikai ellenfele, a másik szpartai király azon ürüggyel állította félre, hogy nem apja fia, ugyanis korábban született. A király anyja azt mondta fiának: egy gyerek nemcsak tíz hónapra születhet, hanem hét és kilenc hónapra is. Ő például hét hónapra szülte a fiát, és ezt később az apa is elismerte.³² Ebből mindenesetre két következtetést lehet levonni. Az egyik az, hogy elismerték a hét, kilenc és tíz hónapra bekövetkező szülést, a másik az, hogy a korábbi szülésben azért sokan kételkedtek. (Démaratoszt végül is megfosztották királyi rangjától.)

Az Ókorban tehát – úgy tűnik – következetesen élt az a hit, hogy életre alkalmasok a hetedik, kilencedik és tizedik hónapban világra jött csecsemők, de halálra vannak ítélve azok az újszülöttek, akik a fogamzás utáni nyolcadik hónapban születnek. Az értelmetlen halál képtelenségét pedig – mint NÉMETH GYÖRGY rámutat³³ – igyekeznek a hetes számmal való oszthatósággal, esetleg a csillagjegyek állásával megmagyarázni.

Mindenesetre úgy tűnik, hogy a görög orvostudomány megfigyelései pontosak voltak, ha elméleteik nem is mindig állják meg a helyüket. Az orvosok tehát azt tapasztalták, hogy nyolc hónap után azok a gyerekek születtek meg általában spontánul (és nem valamely baleset következtében), akiket súlyos elváltozások miatt lökött ki magából az anyai szervezet, és hogy ezek az újszülöttek nem maradtak életben. Ez az életképtelenség a veszélyeztetett magzatok születésének nyolc hónapra való késleltetése következtében azóta nyilvánvalóan módosult, de akkoriban ez a megfigyelés egyértelműen pontos lehetett.

Irodalom

¹ Horánszky Gyula: A görög felvilágosodás tudománya – Hippokratész. Budapest, 2007, 163.

² Strabon: Geographica XVII. 2, 5, 824.

³ Gradwohl Edina: Sóranos. Budapest 2006 73.

⁴ Horánszky: i. m. 72. – Joly, Robert: Hippocrate – médecine grecque. Paris. 1964, 10.

- ⁵ Hippokratész: A gyermek természetéről XXX. / 5.
- ⁶ Hippokratész: A nyolchónapos magzatról XIII.
- ⁷ Hippokratész: A gyermek természetéről XXX. / 3.-4.
- ⁸ U.o. XXX. / 2. és XXX. / 7.
- ⁹ V.ö. 5. lj. I. / 1.
- ¹⁰ Hippokratész: A táplálékról XLII. Az izmokról XIX. / 3.
- ¹¹ Hippokratész: V.ö. 6. lj. II./1. V X./1. Az izmokról XIX. / 3
- ¹² V.ö. 6. lj.VI.
- ¹³ U.o.VII. X./1.Az izmokról XIX./3.
- ¹⁴ Hippocrate tome XI. Paris. „Les belles lettres” 1970 158.-162.
- ¹⁵ Joly: i. m. 243. Hippocrate tome XIII Paris „Les belles lettres” 1978 181.-184. Horánszky Gyula: i.m. 217.
- ¹⁶ V.ö. 6. lj.XII/3., 7. lj. XXIX/3.
- ¹⁷ Hippokratész: Az izmokról VI./3.
- ¹⁸ Joly: V.ö. 4. lj.243. Hippocrate tome VI.Paris „Les belles lettres” 1972. 2e partie 131-132.
- ¹⁹ Hippokratész: A táplálékról XLII.
- ²⁰ Hippokratész: Az izmokról XIX./1.
- ²¹ Arisztotelész: De animalibus historiae VII. 4 / 4.-6.
- ²² Plutarchosz: De placitis philosophorum V. / XVIII.
- ²³ U.o.V. / XVI.
- ²⁴ Gellius: Attikai éjszakák III. 16.
- ²⁵ Szoranosz: A nők betegségeiről I. 19.
- ²⁶ U.o. 22.
- ²⁷ Diogenész Laertiosz VIII. 29.
- ²⁸ Censorius: A születésnap IX. 1.
- ²⁹ U.o.VII. 2.-6.
- ³⁰ U.o.VIII.
- ³¹ U.o.VI. 3.
- ³² Hérodotosz VI. 69.
- ³³ Németh György: Hippokratész és a számok (Németh György: A gyógyító számok). Szeged. 2008, 73-83.

A szerző címe:

1035 Budapest

Szellő utca 4.